

Zmiany treści i środowiska pracy

Tadeusz ALEKSANDER
Wszechnica Polska, Warszawa

Praca zawodowa stymulatorem dalszego kształcenia

A career as a spur for further education

Słowa kluczowe: praca zawodowa, motywacja, uwarunkowania, studia podyplomowe.

Key words: a career, motivation, conditions, post-graduate studies.

Abstract: A work place and particularly its organizational culture of work environment (flexible working hours, the kindness of colleagues, on-site library resources) determines also the success of further education and is a spur for this activity – sometimes difficult but important for employees. Tertiary education plays several functions: make easier the adaptation to work, gives the opportunity to make the second choice of a career, supports the development of cognitive interests of students, increase the enthusiasm to continue learning, therefore is a part of lifelong learning strategy.

Funkcje edukacyjne pracy zawodowej. Spośród wielu funkcji społecznych spełnianych przez pracę zawodową, niezależnie od tego, czy jest to praca produkcyjna (np. w przemyśle i rzemiośle) czy usługowa (np. w instytucjach ochrony zdrowia, oświacie i kulturze, wymiarze sprawiedliwości, bankowości, urzędach skarbowych, na poczcie i in.) wymienić trzeba funkcję edukacyjną. Ma ona kilka wymiarów. Pierwszy to wybór i realizacja kształcenia zawodowego przez młodzież w szkole zawodowej (zasadnicza szkoła zawodowa, technikum, liceum zawodowe, szkoła pomaturalna, studia wyższe). Wymiar drugi to nauka pracowników zakładów pracy różnych branż i resortów w analogicznych szkołach dla dorosłych („dla pracujących”). Obszar trzeci to organizowanie kształcenia, dokształcania i doskonalenia zawodowego w poszczególnych zakładach pracy (organizacjach, korporacjach). Obszar czwarty, zdaje się „najmłodszy”, to kształcenie pracowników na studiach podyplomowych. Kształcenie to w ostatnich dziesiątkach lat przybiera na sile, czego wyrazem są wskaźniki ilości-

we. Przykładowo podać warto, że o ile w roku 2005/06 na studiach tych w naszym kraju uczyło się 135,9 tys. słuchaczy, to w roku 2013/14 liczba ich wzrosła do 163,3 tys.¹, by w roku następnym 2014/15 obniżyć się do 149,7 tys.² Na podkreślenie zasługuje duża aktywność edukacyjna kobiet uczących się na studiach podyplomowych. Wyraźnie zdominowały one w tym obszarze mężczyźn. We wspomnianym roku 2013/14 stanowiły one 69,3% (113,4 tys.) ogółu osób uczących się na studiach podyplomowych. W roku następnym wskaźnik ten nawet nieco się powiększył, osiągnąjąc 69,7% (104,4 tys.) społeczności tych studiów.

Sygnalizowany rozwój ilościowy studiów podyplomowych to – oprócz cywilizacyjnej konieczności – niewątpliwie także posiew sytuacji zawodowej pracowników różnych zakładów pracy (organizacji). Wskutek licznych uwarunkowań stwarzają oni zapotrzebowanie na te studia i licznie – w przypadku zaistnienia takiej możliwości – zapisują się na nie. Sprawą oddziaływania zatrudnienia i pracy zawodowej na podejmowanie i kontynuowanie kształcenia na studiach podyplomowych przez pracowników zajmujemy się w tej wypowiedzi. Konkretnie zaś – próbować w niej będziemy wskazać na funkcje stymulowania i warunkowania kształcenia oraz doksztalcenia zawodowego realizowanego w toku studiów podyplomowych.

Praca zawodowa źródłem motywacji kształcenia na studiach podyplomowych. Informacje do tej wypowiedzi pochodzą z obszernej ankiety zebranej w toku badań słuchaczy studiów podyplomowych trzech krakowskich uczelni wyższych. Badania przeprowadzono na 13 studiach podyplomowych: przedsiębiorczości, administracji, bezpieczeństwa, ochrony środowiska, opieki medycznej, opieki nad niepełnosprawnymi, ochrona osób fizycznych i mienia i in. Ankiety uzyskano od 315 osób.

Zebrane tą drogą materiały dowodzą dużego wpływu pracy zawodowej wykonywanej przez różne osoby na wybór i kontynuację nauki na studiach podyplomowych. Dostrzega się to już przy podejmowaniu decyzji o rozpoczynaniu nauki na tych studiach. Z wypowiedzi badanych na temat motywacji podjęcia nauki dowiadujemy się (klasyfikując treść wypowiedzi według motywu głównego), że aż 84,6% (267 osób) ogółu odpowiadających zdecydowało się na te studia pod wpływem motywu utilitarnego, tj. zamiaru i chęci poprawienia swojej sytuacji zawodowej. Znaczy to, że motyw utilitarne zdecydowanie dominują w przypadku podjęcia nauki na studiach podyplomowych. Są one bezpośrednio związane z pracą zawodową. Niejako w cieniu za nimi zostają motywy zaliczane do dwu innych grup: intelektualne (głównie zainteresowania i wpojona potrzeba uczenia się), którymi (jako głównymi) kierowało się 8,3% (27 osób) i społeczne (zamiar kontaktu z ludźmi wykształconymi i uczącymi się – a więc nieco innymi niż koledzy w środowisku pracy) dostrzeżone u następnych 6,7% (21 osób). Zdając sobie sprawę z tego, z jakim wysiłkiem związane jest kontynuowanie studiów podyplomowych (dojazd na zajęcia realizowane głównie w sobotę i niedzielę, zdobywanie potrzebnych do nauki pomocy dydaktycznych – w tym książek w okolicznych bibliotekach, wygosparowanie czasu na uczenie się i pisanie prac –

¹ Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2014, s. 366.

² Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2015, s. 365.

często w nocy, przygotowywanie się do egzaminów i ich zdawanie w terminach ustalonych przez uczelnię), łatwo wnioskować o determinacji, jaką stwarza „inteligentna” praca zawodowa, kreując silną motywację kontynuowania nauki na studiach podyplomowych. Owa determinacja wypływa z kilku oczekiwań i nadziei związanych z kontynuowaniem kształcenia na studiach podyplomowych.

Najmocniej wśród nich eksponuje się nadzieja na uzupełnienie („dopełnienie”), poszerzenie i aktualizację zdobytych wcześniej (najczęściej na studiach magisterskich) kwalifikacji (wiedza i umiejętności zawodowe), a także dążenie do utrzymania na odpowiednim poziomie („nie zapomnieć”) tych kwalifikacji. Przez podjęcie i kontynuowanie tych studiów decydujący się na nie pracownicy pragną umocnić swoją pozycję na zmieniającym się rynku pracy, osłabić stres, lęk i niepokój z powodu zagrożenia swojej pozycji na zajmowanym stanowisku. Posłuchajmy relacji badanych na temat tego rodzaju motywacji do podjęcia studiów podyplomowych

– *Chcę być w przyszłości elastyczna na rynku pracy i mieć wiedzę z różnych zakresów. Z tego powodu podjęłam już, prawie równocześnie drugie studia podyplomowe (z zakresu BHP) w AGH (4)3.*

– *Chcę zdobyć dodatkową wiedzę, jak i poszerzyć swoje umiejętności zawodowe. Ten kierunek studiów mi to zapewni i da dodatkowe możliwości wykonywania pracy (34).*

– *Posiadam wykształcenie humanistyczne. Pragnę je rozszerzyć (i uzupełnić) o zagadnienia finansów i ekonomii, które przydają się niezależnie od zawodu (50)*

– *Zdobycie dodatkowych kwalifikacji zawodowych da mi przewagę na rynku pracy, poszerzy zakres stanowisk, na których będę mogła pracować (62)*

– *Profil studiów jest zgodny z moim dotychczasowym wykształceniem. Do nauki na nich nakłoniła mnie potrzeba uaktualnienia, poszerzenia wiedzy na wypadek konieczności zmiany pracy (69)*

– *Już minął pewien czas od ukończenia studiów wyższych. Chciałem zaktualizować kwalifikacje (77)*

– *Chcę utrzymania kwalifikacji. Nadto, będąc na urlopie wychowawczym, nie chciałam tracić kontaktu z nauką i z ludźmi (136)*

– *Pragnę przez studia podyplomowe zdobyć wiadomości i doświadczenie, których nie dały mi studia magisterskie (162)*

– *Chcę poszerzenia wiedzy po kilku latach przerwy w nauce. Trening umysłu (294)*

Konieczność uzupełnienia kwalifikacji o nowe treści i umiejętności zawodowe wymagane na rynku pracy wykreowane zostało u naszych badanych przez postęp techniczny, technologiczny i organizacyjny. To on spowodował, że zaistniała u nich potrzeba przyswojenia wiedzy i opanowania umiejętności, których nie znano dawniej, tj. w czasie odbywania przez nich studiów wyższych. Można rzec, że są to treści i umiejętności, których obecnie uczący się na studiach podyplomowych nie poznali na odbytych wcześniej studiach wyższych, a ich znajomość jest wymagana od nich na ich stanowisku pracy. Dzisiaj decydują się oni na studia podyplomowe po to, by mieć świadomość dobrego, współczesnego przygotowania do pracy, osiągać pewność co do wartości w pracy, a nade wszystko wykonywać zadania zawodowe na poziomie wy-

³ Cyfra w nawiasie oznacza numer ankiety w uporządkowaniu od 1 do 215.

magań współczesnej technologii i organizacji pracy, a także uzyskać korzystną opinię pracodawców przy różnego rodzaju (coraz częstszych) ocenach i ewaluacji wykształcenia. Ta grupa motywów jest niewątpliwie następstwem przekonania naszych badanych, że współczesny rynek pracy stawia pracownikowi bardzo duże wymagania kwalifikacyjne. W tych warunkach nawet u osób trwale zatrudnionych narasta obawa o zachowanie stanowiska pracy, jeśli nie będą stale troszczyć się o poziom swoich kwalifikacji. Niepokój ten doskwiera szczególnie osobom, które z różnych powodów (macierzyństwo, urlop zdrowotny, wyjazd zagraniczny) miały przez jakiś czas przerwę w pracy zawodowej.

Z treści cytowanych wypowiedzi wnioskować można, w jakim stopniu praca zawodowa uświadamia pracownikom luki w przygotowaniu zawodowym wyniesionym ze szkoły wyższej oraz spowodowane dotychczasową przerwą w nauce (samokształceniu) i zmusza ich do uzupełnienia niedociągnięć poprzez naukę na studiach podyplomowych. Wnioskować też z nich należy o tym, w jakim stopniu studia te stwarzają nadzieję na uzupełnienie tego, czego „nie wyniosło się” ze studiów wyższych. Są one dla badanych okazją do aktualizacji przygotowania zawodowego spowodowanego upływem czasu od ukończenia studiów i zaistniałą z różnych powodów przerwą w pracy. Dowiedzieć się też z nich można, w jakim stopniu możliwość kształcenia na studiach podyplomowych poprawia potencjalnym słuchaczom poczucie bezpieczeństwa i staje się gwarantem utrzymania się na dotychczasowym stanowisku pracy. Nauka na nich jest formą profilaktyki przesunięcia na gorsze (w tym i niezapewniające należytych warunków socjalnych i możliwości dalszego rozwoju zawodowego) stanowisko pracy określane na Zachodzie modnym dzisiaj terminem prekariat (od *precarius* = niepewny)⁴.

Następny motyw podejmowania nauki na studiach podyplomowych to nadzieja na uzyskanie lepszej pracy i zajęcie bardziej znaczącej pozycji w strukturze społecznej zakładu pracy, zamiar uzyskania awansu stanowiskowego i finansowego w miejscu pracy, pragnienie stania się bardziej konkurencyjnym w różnych sytuacjach polityki kadrowej zakładu pracy. Elementem tego awansu ma być nie tylko wyższe stanowisko w hierarchii społecznej zakładu pracy, ale także przejście do wyższej grupy uposażeniowej. Oto jak słuchacze studiów podyplomowych werbalizują oddziaływanie tego motywu w odpowiedzi na pytanie o źródło podjętej decyzji o rozpoczęciu tych studiów:

– *Nadzieja na awans w pracy, przesunięcie na inną pozycję, na dodatkowe środki finansowe (79)*

– *Lepsza praca, awans (122)*

– *Po podniesieniu poziomu kwalifikacji mam możliwość podjęcia pracy na innym, lepszym stanowisku (157)*

– *Te studia to możliwość kontynuowania rozwoju osobistego i nadzieja na uzyskanie (w pracy) dodatkowych świadczeń (299)*

– *Chcę kontynuować rozwój zawodowy i intelektualny oraz dojść do zwiększenia wypłaty (302)*

⁴ G. Standing: *Prekariat. Nowa niebezpieczna klasa*. Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2014.

Jak widać, doświadczenia wyniesione z miejsca pracy przekonały słuchaczy studiów podyplomowych, że edukacja to we współczesnym polskim zakładzie pracy szansa na lepsze wynagrodzenie, a tym samym nadzieja na poprawę sytuacji materialnej pracownika.

Silnym motywem leżącym u źródeł decyzji o podjęciu kształcenia na studiach podyplomowych stała się możliwość uzyskania uprawnień do wykonywania („dodatkowo”) nowego zajęcia, np. inspektora bhp, konsultanta zawodu, nauczyciela (różnych przedmiotów) na kursach oraz w ośrodkach (centrach) doksztalcania i doskonalenia zawodowego. Jest to dla badanych równoznaczne ze znacznym rozszerzeniem możliwości zawodowych, co wiąże się z poprawą poczucia wartości i stabilizacji na stanowisku pracy, a niekiedy i nadzieją na poprawę warunków materialnych. Posłuchajmy, jak oni sami werbalizują ten motyw decyzji o kontynuowaniu nauki:

– *Ministerstwo wymagało ode mnie ukończenia studiów podyplomowych, bym mogła zostać trenerem (coachem) (14)*

– *Konieczność zdobycia dodatkowych kwalifikacji z bhp niezbędnych do prowadzenia szkoleń w firmie, w której pracuję. Kwalifikacje te są niezbędne, by prowadzić cykl dobrze wynagradzanych szkoleń (142)*

– *Możliwość uzyskania uprawnień do dodatkowej pracy, a przez to zwiększenie dochodów (236)*

– *Uzyskanie dodatkowych kwalifikacji, a przez to zwiększenie możliwości dodatkowej pracy. Poprawa mojej konkurencyjności na rynku pracy (264)*

– *Ukończenie tych studiów i dyplom upoważnia mnie do prowadzenia kursów dla pracowników w mojej firmie (296)*

Dla pewnej części badanych decyzja o podjęciu studiów podyplomowych wpływa z lęku i obawy o utratę obecnie wykonywanej pracy zawodowej. Obserwują oni restrukturyzację naszej gospodarki, „upadanie” i likwidowanie wielu zakładów pracy oraz widzą skutki popadania ludzi w bezrobocie, tragiczne zwłaszcza dla osób wykształconych, a jeszcze sprawnych pod względem umysłowym i fizycznym, często z dużym doświadczeniem zawodowym. W tych warunkach, czując niepewność swoich instytucji i stanowisk pracy, starają się zapobiec ewentualnemu zagrożeniu w tym obszarze przez przekwalifikowanie się. Studia podyplomowe traktowane są przez przedstawicieli tej kategorii motywacyjnej jako alternatywa na wypadek utraty pracy, a więc szansa zabezpieczenia się zawodowego, nadzieja na utrzymanie pracy zastępczej. Przez zdobywanie („alternatywne”) nowych kwalifikacji wypracowują sposób na profilaktykę negatywnych skutków współczesnej zmiennej cywilizacji. Nowe kwalifikacje to dla uczących się alternatywa na wypadek utraty obecnie wykonywanej pracy, to strategia przeciwdziałania zagrożeniu bezrobociem. O celu swoich edukacyjnych planów mówili oni w następujący sposób w odpowiedzi na pytanie o motyw rozpoczęcia studiów:

– *Czuję, że kiedy trzeba by zmienić pracę, to po tych studiach mam alternatywę. Jestem spokojniejsza. Życie niesie wiele niespodzianek. Trzeba być „czujnym” i rozijać się ustawicznie (2)*

– *Zdobycie nowych kwalifikacji na wypadek konieczności zmiany pracy (69)*

– *Widmo zagrożenia utraty dotychczasowej pracy (zatrudnienia). Studia te otwierają większe możliwości w znalezieniu pracy (73)*

– *Przed wszystkim uzyskanie alternatywy zawodowej do obecnie zajmowanej (131)*

– *Chęć posiadania alternatywy do obecnego zawodu i zajęcia. W przyszłości zamierzam zmienić zajęcie zawodowe (253)*

– *Uzyskam możliwość wykonywania dodatkowej pracy. Studia te spowodują, iż nie zostanę bezrobotnym” (264)*

Część badanych osób zdecydowała się na studia podyplomowe z myślą o zmianie obecnej pracy. Z pracy tej są one z różnych powodów – niezadowolone. Najczęściej stan ten tworzą różne elementy składające się na tzw. obiektywne warunki pracy, Są to: monotonia spowodowana wielokrotnym wykonywaniem prostych czynności, treść pracy znacznie „prostsza” niż kwalifikacje pracownika, złe warunki akustyczne, wibracje i niska estetyka miejsca pracy, zaniedbania w zakresie kultury środowiska i organizacji pracy, niekorzystne warunki socjalne (niskie uposażenie, zaniedbania w zakresie zaopatrzenia na stanowisku pracy w konieczne środki higieny i niezbędne posiłki, niekorzystne środowisko społeczne), daleki dojazd do pracy, zmienność i niedogodna pora jej wykonywania, brak możliwości rozwoju zawodowego i awansu stanowiskowego oraz in. Warunków tych pracownicy zaliczani do tej grupy motywacyjnej nie są w stanie na dłużej zaakceptować. Posłuchajmy i tym razem ich relacji na ten temat:

– *Zależy mi na ukończeniu tych studiów i znalezieniu nowej pracy (15)*

– *Uważam, że te studia dadzą mi możliwość znalezienia nowej pracy (58)*

– *Chce podjąć inną pracę, bo w obecnej bardzo mało zarabiam. Chciałabym uczyć w szkole (62)*

– *Chęć doskonalenia, a w konsekwencji znalezienia odpowiedniej pracy w innym zawodzie (120)*

– *Nadzieja na lepszą pracę (124)*

– *Możliwość zmiany pracy celem polepszenia statusu materialnego (139)*

– *Przez rozszerzenie wiadomości i uzyskanie uprawnień możliwość zmiany zatrudnienia (283)*

– *Przez te studia pojawiły się u mnie nowe możliwości zawodowe. U dotychczasowego pracodawcy brak było możliwości rozwoju (305)*

Tak wypowiadające się osoby podjęły studia podyplomowe z myślą o przekwalifikowaniu się i przeniesieniu do korzystniejszej dla nich pracy zarówno co do jej treści, jak i warunków (kultura środowiska pracy, uposażenie i warunki socjalne). Dla nich studia podyplomowe to szansa na uzyskanie pożądanej pracy, to poważny atut w staraniach o taką pracę.

Dla pewnej części osób studia podyplomowe to szansa na korektę „nietrafionego” wyboru studiów wyższych i nadzieja na „korektę” związanego z tym niewłaściwego wyboru zajęcia zawodowego. To niezadowolenie ze swojego wyuczonego i wykonywanego zawodu jest następstwem niezgodności wyboru przez młodych ludzi kierunku kształcenia w szkole wyższej z potrzebami rynku pracy. Część kandydatów na studia wyższe wybiera kierunek studiów, kierując się głównie własnymi chwilowymi zacie-

kawieniami i zainteresowaniami, a nie potrzebami (zmieniającego się często) rynku pracy. Wskutek tego po studiach – jeśli je ukończą – niejednokrotnie podejmują pracę, z której nie są zadowoleni. W tych warunkach wybierają się na studia podyplomowe, traktując je jako nadzieję na przekwalifikowanie się, zmianę pracy oraz szansę identyfikacji z nowym zawodem. Posłuchajmy ich relacji na ten temat

– *W młodości chciałam być nauczycielką. Drogi mojej edukacji potoczyły się w innym kierunku. Wykonuję zawód pielęgniarki, Chętnie podejmę pracę w zawodzie nauczycielki (19)*

– *Niezadowolone z pracy, chęć przekwalifikowania się (38)*

– *Po studiach ekonomicznych czułam niedosyt. Trzeba było wybrać to, co tutaj studiuje (48)*

– *Tu jest perspektywa ciekawej pracy, możliwości rozwoju (65)*

– *Pozwalają na dodatkowe zatrudnienie w innej branży niż obecnie pracuję (urzędnik) (74)*

– *Chcę zmienić kierunek pracy, przekwalifikować się (82)*

– *Chcę zmiany profilu zawodowego (116)*

– *Te studia stwarzają możliwość przekwalifikowania się (308)*

Wszyscy oni podjęli decyzję o zapisaniu się na studia podyplomowe w nadziei na przekwalifikowanie się, na zdobycie nowego zawodu, co ułatwi im uzyskanie stosownej („ulubionej”) pracy zawodowej. Ukończenie tych studiów to – ich zdaniem – szansa na uzyskanie takiej pracy i nadzieja na korektę nietrafionego wcześniej wyboru studiów i nieakceptowanego w stosunku do oczekiwań obszaru pracy zawodowej.

Warto przypomnieć – o czym wspomniano niżej – że niewielka część badanych osób (8,3% ogółu) podjęła studia pod wpływem motywów intelektualnych. Zakres tych motywów jest również rozległy. Jedni podjęli te studia z powodu zainteresowania różnymi dziedzinami wiedzy poznawanymi na tych studiach. Inni – odczuwanej potrzeby zdobywania nowej i poszerzenia dawniej zdobytej (a przynajmniej „nietracenia kontaktu z nią”) wiedzy, inni – świadomej konieczności rozwoju własnej osobowości, zamiłowania do uczenia się i samokształcenia. Jeszcze inni uczynili ten krok z potrzeby stałego kontaktu z wiedzą, utrzymania posiadanego poziomu sprawności umysłowych i wprawy w uczeniu się. Niektórzy także z przekonania o konieczności nieprzerwanego uczenia się i ciągłego „treningu” umysłu. Przedstawiciele tej grupy motywacyjnej traktują edukację jako wartość, jako strategię, za pomocą której można zrealizować swoje cele i zamierzenia.

Motywy te występują u dużej liczby osób rozpoczynających naukę na studiach podyplomowych, ale są „mechanizmami” dodatkowymi, niejako „wspierającymi” motywy utylitarne (lokalizujące się jako główne), a dodającymi swoistego kolorytu i emocji tym studiom. Zacytujmy i tym razem kilka wypowiedzi naszych respondentów w odpowiedzi na pytanie o motywy podjętej decyzji.

– *Poszerzenie wiedzy, ambicja obcowania z nauką, chęć kontaktu z kręgiem ludzi wykształconych (145)*

– *Po prośbu lubię klimat studiów (146)*

– *Chęć kontynuowania nauki (po studiach II stopnia), chęć poznania nowych zagadnień, ambicja podniesienia poziomu swoich kompetencji (149)*

- *Chęć poznania nowych zagadnień (150)*
- *Koledzy dziwią się mojej decyzji, że zdobywam nową wiedzę i to mimo dobrej pracy, gdzie nie muszę się już poprawiać (151)*
- *Chęć dalszego uczenia się, poszerzenia horyzontów umysłowych (250)*
- *Lubię się uczyć, zaspokojenie zapału do dalszej nauki (255)*
- *„Trening umysłu” po kilku latach przerwy w nauce (294)*

Oprócz wyżej wymienionych kategorii motywacyjnych nieduża (6,7% ogółu) – sygnalizowana też wyżej – część badanych osób podjęła studia podyplomowe pod wpływem motywów społecznych, takich jak: nadzieja na osiągnięcie określonych korzyści, z reguły natury psychologicznej, dość niekiedy odległych od interesu „czysto” zawodowego. Te korzyści to poznanie nowych (z reguły „interesujących” i „ciekawych”) ludzi w osobach profesorów i słuchaczy, nawiązanie z nimi kontaktu i zaprzyjaźnienie się z nimi, wejście w ich krąg. Mówiąc nieco inaczej – zaspokojenie potrzeby kontaktu z ludźmi wykształconymi i aktywnymi umysłowo. Pewna część osób zaliczonych do tej kategorii motywacyjnej podjęła studia z myślą o ponownym doświadczeniu klimatu studiowania („klimatu studiów”). Jeszcze inni weszli na drogę studiów w nadziei na pożyteczne spędzanie czasu wolnego. Popatrzmy, jak relacjonują to nasi respondenci:

- *Chęć obcowania z nauką, zamiar kontaktu z ludźmi wykształconymi (145)*
- *Studia te to także sposób na wartościowe zajęcie czasu wolnego (150)*
- *To pożyteczne spędzenie czasu wolnego (157)*
- *Na studia poszłam, by przedłużyć swoją żywotność, poznać nowych ludzi (250)*
- *To okazja do wyrwania się z dotychczasowego środowiska (256)*
- *Poznanie nowych, interesujących ludzi nauki (294)*

Motywy społeczne należą też – pod względem ilościowym – do drugorzędnych, wyraźnie ukrytych wśród dominującymi nad nimi motywami utylitarnymi. Mimo to nie można ich nie dostrzegać i obniżać ich edukacyjnej wartości. Świadczą one o rozległości funkcji studiów podyplomowych, daleko niekiedy sięgających poza tradycyjne oczekiwania zawodowe. Zapisanie się na studia to dla pewnej liczby podejmujących taką decyzję nadzieja na wyjście z nieciekawego do tej pory środowiska; rodziny, pracy i kręgu lokalnego i wejście w środowisko bardziej intelektualne i o wyższej kulturze bycia, to ulokowanie się w lepszym środowisku kulturowym. Badani dobrze wiedzą, że studia podyplomowe to szansa na kontakt z lepszymi, bo wykształconymi i kulturalnymi ludźmi.

Wykonywana praca zawodowa wywiera także spory wpływ na wybór kierunku nauki na studiach podyplomowych. Większość uczących się wybierała te studia zgodnie z kierunkiem ukończonych studiów magisterskich, a następnie rodzajem wykonywanej pracy zawodowej. Znaczy to, że nasi badani obrali kierunek swoich studiów podyplomowych pod wpływem doświadczenia (a nawet pewnego rodzaju zamiłowania) wyniesionego z wykonywanej pracy zawodowej oraz potrzeb edukacyjnych ukształtowanych w toku wykonywanej pracy. Jedni uczynili to z powodu swego przymusu dostosowania swoich kwalifikacji do wymagań aktualnie wykonywanych czynności na stanowisku pracy. Drudzy – z powodu zainteresowania i potrzeb eduka-

cyjnych ukształtowanych w toku wykonywanej od lat pracy. Motyw ten został w następujący sposób zasygnalizowany w ich wypowiedziach:

– *Wcześniej zdobywałem doświadczenie w zakresie BHP, pracowałem jako technik w tym kierunku. Obecnie pracuję jako inspektor BHP i w związku z tym chcę uzupełnić swoje kwalifikacje (5)*

– *Kierunek ten jest zgodny z profilem wykonywanej przeze mnie pracy zawodowej i prowadzeniem już zajęć praktycznych z pielęgniarkami. Pragnę moje zajęcia udoskonalić i myślę, że te studia na to mi pozwolą (27)*

– *Wybrałem ten kierunek, ponieważ jest pokrewny z zawodem, który wykonuję (135)*

– *Od 30 lat pracuję z osobami niepełnosprawnymi, zarówno z dziećmi, młodzieżą, jak i dorosłymi. Z tego powodu kierunek ten jest mi bliski zawodowo i emocjonalnie (239)*

– *Jestem trenerem biznesu i dlatego (na tych studiach) chcę uzyskać kwalifikacje i dyplom (313)*

Sygnalizowane w tych wypowiedziach pokrewieństwo treści wybranych studiów z wykonywaną pracą dowodzi funkcji kształcących i wychowawczych pracy. Kreuje ona emocje stymulujące uczenie się oraz kształtuje zainteresowania i pasje wychodzące niejednokrotnie daleko poza te, które był w stanie wcześniej uformować u badanych akademicki system formalnego kształcenia, którego wychowankami są nasi badani. Ale przyznać też trzeba, że praca i wyniesione z niej doświadczenie niekiedy wpływają także niekorzystnie, wręcz odwrotnie do tutaj zaprezentowanego, na wybór kierunku kształcenia. Negatywne doświadczenia z tej pracy, złe w niej samopoczucie mobilizują do wybrania innego, odległego od niej kierunku studiów podyplomowych. Po to, by w przyszłości dzięki tym studiom zmienić pracę. Takie zachowania – dostrzegane u kilku naszych badanych – to przykład korekcyjnej, a nawet kompensacyjnej funkcji studiów podyplomowych.

Środowiskowe uwarunkowania procesu uczenia się na studiach podyplomowych. Wykonywana praca zawodowa nie tylko motywuje – w omówiony sposób – zatrudnionych pracowników do podjęcia studiów podyplomowych. Środowisko pracy, rygor zatrudnienia i szeroko pojęta kultura środowiska pracy tworzą dla uczących się na „podyplomach” określone warunki studiowania. Warunki, które – by uniknąć poważnych trudności w kontynuowaniu nauki – trzeba niekiedy twórczo i z dużym wysiłkiem przeorganizować na korzystniejsze do uczenia się. Poważnym problemem organizacyjnym w uczeniu się części badanych osób jest kolizja czasu pracy zawodowej z zajęciami na uczelni oraz terminami przygotowania i prezentacji obowiązkowych prac zaliczeniowych. Reżim zmianowy i dyscyplina pracy niejednokrotnie uniemożliwiają słuchaczom studiów podyplomowych uczestnictwo w zajęciach dydaktycznych. Dolegliwość ta daje o sobie znać stosunkowo często u osób pracujących na zmiany oraz w sobotę i niedzielę (szczególnie u słuchaczy będących pracownikami firm prywatnych o małej liczbie zatrudnionych); pielęgniarek, pracowników handlu, służb porządkowych, osób zatrudnionych w gastronomii i in. Wykonując w tych warunkach pracę zawodową, zgodnie z interesem swoich firm niejednokrotnie nie mogą

uzyskać zwolnienia w miejscu pracy na czas zajęć w uczelni, czy też nie mają możliwości wykonania „na termin” określonych zadań związanych z programem studiów. Dla pracodawców ważniejszy jest bezpośredni interes firmy niż studia podyplomowe ich pracowników. W przypadku kolizji interesu ekonomicznego (zawodowego) z edukacyjnym z reguły „wygrywa” ten pierwszy, co w przypadku uczących się słuchaczy studiów podyplomowych niejednokrotnie pociąga za sobą kłopotliwe konsekwencje.

Pokonanie sygnalizowanej bariery, a tym samym wygospodarowanie czasu na uczestniczenie w zajęciach możliwe jest dzięki elastyczności czasu pracy w zakładzie i zwykłej życzliwości współpracowników.

Środowisko zakładu pracy niejednokrotnie ułatwia też słuchaczom studiów podyplomowych zdobycie potrzebnych materiałów do kontynuowania nauki. Wyraża się to w korzystaniu z literatury fachowej (czasopisma, książki) zgromadzonej w bibliotekach zakładów pracy. Dokładniejsze przyjrzenie się źródłom, z jakich słuchacze pozyskują potrzebne im czasopisma i książki prowadzi do wniosku o bardzo mocnym związku studiowania podyplomowego z zasobami kulturowymi środowiska lokalnego. Okazuje się, że słuchacze tych studiów sięgają po książki nie tylko do dobrze wyposażonej, biblioteki swojej uczelni – czyni to 36,8% ogółu – ale także do wszystkich możliwych bibliotek swojego środowiska lokalnego (miejsca zamieszkania). Rozpoznanie nasze dowiodło, że najwięcej, bo 77,8% ogółu słuchaczy studiów podyplomowych wypożycza potrzebne im książki w sieci bibliotek publicznych, od wojewódzkiej („regionalnej”) poprzez powiatową, miejską i dzielnicową, po osiedlową i gminną. Sporo osób korzysta (głównie w przypadku studiów pedagogicznych) z księgozbioru wojewódzkich i powiatowych bibliotek pedagogicznych. Pewna część słuchaczy korzysta z bibliotek innych (nie tych, w których obecnie realizują studia podyplomowe) szkół wyższych. Wśród tych ostatnich są przeważnie najmłodsi słuchacze studiów podyplomowych, ci, którzy niedawno ukończyli określone studia, a nie zerwali jeszcze kontaktu z bibliotekami uczelni macierzystych. Spora część słuchaczy omawianych studiów korzysta z bibliotek zakładowych działających w ich miejscach pracy – np. biblioteki urzędu wojewódzkiego, komendy wojewódzkiej policji, ośrodka doskonalenia nauczycieli, miejskiego ośrodka pomocy społecznej, szpitalnej, szkolnej (dział książek dla nauczycieli), instytucji kultury (centrum, dom, muzeum) i in. Dokładnie 25,4% słuchaczy studiów podyplomowych wypożycza potrzebne książki od kolegów i znajomych. Nieduża część kopiuje je z Internetu (e-booki, audiobooki). Nierzadko za pośrednictwem badanych słuchaczy z tak pozyskanej literatury korzystają także inni, niestudujący członkowie ich rodzin.

Słuchacze studiów podyplomowych napotykają często na poważne trudności w realizacji obowiązków studenckich, które w wielu przypadkach pokonują dzięki wsparciu ze strony pracowników zakładu pracy. Pierwszą jest – sygnalizowany już wyżej – brak czasu na naukę. Uskarża się na to 49,5% (156) ogółu słuchaczy studiów podyplomowych. Większość z nich pracuje zawodowo (niektórzy nawet w dwu miejscach pracy), część ma rodzinę i związane z tym obowiązki domowe. Nadto niektórzy angażują się w obowiązki społeczne, np. wolontariat. Zajęcia te zabierają sporo czasu, w związku z tym niejednokrotnie limitują godziny, jakie mogą oni przeznaczyć na uczestnictwo w zajęciach na uczelni, poszukiwanie literatury, pobyt w bibliotece

i czytelnici, poszukiwanie informacji w Internecie i wreszcie na (tradycyjną) naukę w domu. Z powodu braku czasu niektórzy słuchacze uczą się w pośpiechu i powierzchownie. Inni odkładają uczenie się na ostatnią chwilę. Wielu popada w roztargnienie, niezwykle szkodliwe dla uczenia się.

Bibliografia

1. Aleksander T., *Studia podyplomowe elementem całościowej edukacji (specyfika, funkcje)*, w: *Całościowe uczenie się jako wyzwanie dla teorii i praktyki edukacyjnej* (red. E. Solarczyk-Ambrozik), Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2013, s. 159–174.
2. Kluzowicz J., *Studia podyplomowe jako szansa edukacyjna i zawodowa dla osób dorosłych – motyw podejmowania nauki na studiach podyplomowych*, w: *Edukacja dorosłych jako czynnik rozwoju społecznego* (red. T. Aleksander), Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2010, s. 108–118.
3. Orkwiszewska A., *Studia podyplomowe przygotowania pedagogicznego w systemie edukacji ustawicznej*, w: *Edukacja ustawiczna w szkołach wyższych – od idei do praktyki*, red. J. Górska, J. Półturzycki, Wydawnictwo ITEE, Płock – Toruń 2004, s. 301–308.
4. Półturzycki J., *Akademicka edukacja dorosłych*, rozdział VII. Studia podyplomowe, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1994, s. 143–159.
5. Rosner J., *Studia podyplomowe w wyższych uczelniach technicznych i ekonomicznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968.
6. Sanecki G., *Oczekiwania edukacyjne i ich realizacja na studiach podyplomowych w Instytucie Pedagogiki UMCS*, w: *Edukacja dorosłych jako czynnik rozwoju społecznego* (red. T. Aleksander), Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2010, s. 71–81.
7. Szarota Z., Litawa A., *Studia podyplomowe jako forma kształcenia ustawicznego (z uwzględnieniem opinii słuchaczy)*, w: *Edukacja dorosłych jako czynnik rozwoju społecznego* (red. T. Aleksander), Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2010, s. 9–20.
8. Wereszczyński K., *Studia podyplomowe jako forma edukacji ustawicznej nauczycieli*, w: *Edukacja ustawiczna w szkołach wyższych – od idei do praktyki*, Wydawnictwo ITEE, Płock – Toruń 2004, s. 309–314.
9. Wójcicka M., *Kształcenie podyplomowe w krajach Europy Zachodniej. komunikaty z badań*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Łódź 1985.
10. Zakrzewska Z., Kowalski J., *Efekty studiów podyplomowych w wyższych uczelniach technicznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978.

Prof. dr hab. Tadeusz ALEKSANDER

Wszechnica Polska

Szkoła Wyższa w Warszawie

Pl. Defilad 1

00-901 Warszawa